

Tiina Männistö

Tämä kirja pelastaa postmodernista pulasta

Charlie Gere: *Digitaalinen kulttuuri*. Suomentanut Raine Koskimaa ja työryhmä. Faros/Eetos. Turku 2006.

Eetos ry:n julkaisema ja Faroksen kustantama Charlie Geren *Digitaalinen kulttuuri* on erinomaisen hyödyllinen kirja. Henkilökohtaisesti toivon, että olisin lukenut tämän teoksen jo silloin, kun se alunperin ilmestyi englanniksi vuonna 2002. Kaksisataa sivua tiivistä tekstiä olisi säästänyt minut monilta tuskilta, joita kärsin, kun tavailin Zürichissä ETH:n teknologian historian lukupiiriä varten kybernetiikkaa yksityiskohtaisesti ruotivia tutkimuksia. Ne tuntuivat elävän jossakin minulle täysin tuntemattomassa rinnakkaistodellisuudessa. En osannut yhdistää runoilevien gurujen Etelä-Amerikkaan 1960-luvulla suunnittelemaa kyberneettisiä valvontahuoneita ja niiden kömpelöitä diaprojektoriviritelmiä yhtään mihinkään, saati että olisin osannut sanoa niistä jotain fiksua ihmisille, jotka tutkivat sveitsiläisten supermarkettien kassojen digitalisointia ja amerikkalaisten jalkaväensotilaiden sulautumista osaksi informaatioteknologista verkostoa. Kunpa joku heistä olisi suositellut minulle Geren kirjaa. Mutta koinpahan edes jälkijättöisen valaistumisen lukiessani kirjan nyt ja sain etuoikeuden omaksua perustiedot kybernetiikan kytköksistä sekä monesta muusta olennaisesta asiasta omalla äidinkielelläni.

Leikkaus läpi yleissivistyksen

Geren kirja on kompakti esitys digitaalisen kulttuurin historiallisesta kehityksestä, siis niistä kehityskuluista, jotka ovat johtaneet nykyiseen teknologian kyllästämään elämisen tapaan. Samalla se on säpsäkki läpileikkaus viimeisen puolen vuosisadan tieteestä, taiteesta ja populaarikulttuurista. Gere tosin aloittaa hiukan kauempaa. Hän ottaa vauhtia 1800-luvun puolelta, digitaalisen kulttuurin alkulähteiltä, siis esimerkiksi Charles Babbagen erotuskoneista ja analyysikoneista, jotka ensimmäisinä solmivat yhteyden laskentakoneiston ja johtamisen välille pyrkiessään tyydyttämään kapitalismin

kaksoistarvetta informaation käsittelyyn ja rationalisointiin. Vaikka ensimmäinen digitaalinen tietokone valmistettiin vastauksena toisen maailmansodan synnyttämään ballistisen taulukoinnin tarpeeseen, Gere osoittaa, että sitä edeltänyt muut digitaaliset teknologiat, esimerkiksi sähkölennätin ja toimistolaitteet, ruumiillistivat kapitalistisen yhteiskuntajärjestelmän perustavat tarpeet abstraktioon, vaihdettavuuteen ja itsesäätelyyn.

Seuraavaksi Gere näyttää, miten kylmän sodan teknologiset tarpeet ja aikakauden tieteellinen ja teknologinen, systeemiin ja suhteiden järjestelmiin keskittyvä paradigma, siis muun muassa informaatioteoria, kybernetiikka, yleinen systeemiteoria, tekoälytutkimus ja strukturalismi, vaikuttivat tietokoneiden jatkokehitykseen laskukoneista media- ja kommunikaatiokoneiden suuntaan. Tämän jälkeen perehdytään siihen, miten avantgardistinen taide performansseineen ja interaktiivisine teoksineen ennakoii ja kehysti tulevia teknologisia kehityskulkuja. Esiteltyään alkujuuret, kybernetiikan ja avantgarden Gere kääntää katseensa piilaaksoon ja San Franciscoon. Hän näyttää, miten näiden kahden fyysinen läheisyys ja kulttuuriset kosketukset mahdollistivat nykyisenlaisen henkilökohtaisen tietojenkäsittelyn synnyn. Tämän jälkeen hän käy vielä läpi varsinaisen siirtymisen informaatioyhteiskuntaan niin poststrukturalismin, punkin ja teknon kuin kyberpunkin ja tietokonepelienkin kautta.

Ärsyttävä taide, vakuuttava vastakulttuuri

Geren tapaa esitellä suuria suuntauksia, tärkeitä henkilöitä ja legendaarisia hankkeita rivakkaa tahtia yksi toisensa perään voi varmasti pitää hengästyttävänä. Jos kuitenkin on tutustunut edes osaan esitellyistä asioista jo ennalta, oli tämä osa sitten humanistinen tieteenhistoria strukturalismeineen ja poststrukturalismeineen tai tietokonekulttuurin myytistö ENIACeineen ja ARPANETeineen, *Digitaalisen kulttuurin* esitystapa nostaa miellyttävällä tavalla lintuperspektiiviin. Se ei kaivaudu loputtomiin yksityiskohtiin, kuten monet digitaalisen historian tutkimukset tuntuvat tekevän, vaan antaa käsityksen omasta sijainnistaan tutkimusten kentässä ja kytkee kaiken mainitsemansa osaksi selkeää kudosta. Sujuvan yleisesityksen kirjoittaminen näin monitahoisesta aiheesta on jo sinänsä ällistytävä

suoritus, mutta Geren on onnistunut tehdä se vielä niin lyhyestikin, että paksujen hakuteosten keskelle hautautuva humanisti melkein itkee ilosta.

Gerellä on selvästikin niin painavat ja harkitut syyt juuri niiden asioiden ja yksityiskohtien käsittelyyn, jotka hän on kirjaansa ottanut, että muunlaisen kokoonpanon toivominen olisi asiatonta. On varmasti olemassa joukoittain huomattavia digitaaliseen kulttuuriin liittyviä ilmiöitä, jotka eivät kirjassa esiinny, mutta *Digitaalisen kulttuurin* ei ole tarkoituskaan olla kaikenkattava ensyklopedia, vaan tarina. Silti toiset tarinan osat tuntuvat hieman vakuuttavammilta kuin toiset. Käännöstyöryhmä nimeää esipuheessaan taiteelliset virtaukset ja performanssitaiteilija John Cagen kirjan tärkeiksi painopisteiksi. Ne ovatkin kirjan keskipisteessä, mutta tuntuvat samalla liittyvän kaikista aineksista löyhimmin itse digitaalisen kulttuurin juoneen.

On tavallaan avantgarden tarkoitusperiä kunnioittavaa, että ärryin sitä käsittelevää lukua lukiessani, olihan avantgardistien tarkoitus ravistella luutuneita käsityksiä, yllättää ja kiusatakin. Tuntuu kuitenkin kummalliselta, kun muuten niin säästeliäästi kirjoittava Gere jää sivukaupalla selostamaan Cagen äänetöntä pianoteosta. Geren mukaan Cage ja muut avantgardistit muokkasivat kylmän sodan vainoharhaisesta ilmapiiristä työvälineitä, joilla saattoi tavoitella utopistisia ideoita yhteenliittymisestä ja itsensä toteuttamisesta, mikä oli olennaista nykyisenlaisen digitaalisen teknologian käytön kehittymisen kannalta. Yhteys jää kuitenkin minulle tässä kohdin paljon hämäämmäksi kuin seuraavassa luvussa, jossa Gere hurmaavan konkreettisesti ja vakuuttavasti osoittaa, miten vastakulttuurin ideat valistuneesta välineiden käytöstä ja yksilöllisyydestä loivat perustan henkilökohtaiselle tietojenkäsittelylle. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö joku toinen lukija voisi saada suurimpia oivalluksia juuri niistä kohdista, jotka minua turhauttivat eniten. Geren vahvuus onkin siinä, että hän jättää lukijalle monia mahdollisia langanpäitä, joista vetää esiin lisää tietoa sytyttävimmistä asioista.

Räjäyttää lumon pois

Digitaalinen kulttuuri on todella hyvää teknologian kulttuurihistoriaa. Se ei ole lähelläkään sortua teknologian historiaa piinaaviin determinismeihin, sillä se ei päästä tarinansa vetojuhdaiksi kumpaakaan, ei teknologista eikä sosiaalista kehitystä, vaan näyttää niiden aidon vuorovaikutuksen. Nykyiselle teknologian historian tutkimukselle on tyypillistä todeta, että tutkittavana oleva ilmiö on historiallisten kehitysten ja moninaisten osatekijöiden muovaama ilmiö. Gere onnistuu kuitenkin osoittamaan ja nimeämään nämä kehitykset ja osatekijät harvinaisen vakuuttavasti piiloutumatta epämääräisyyteen tai loputtomiin yksityiskohtiin. Kirjansa johdannossa hän asettaa Walter Benjaminia mukaillen itselleen tavoitteeksi "räjäyttää tietyn aikakauden esiin historian homogeenisesta kulusta" (s.16), ja tässä hän todellakin onnistuu. *Digitaalinen kulttuuri* näyttää menneisyyden oikeasti vieraana kulttuurina ei vain oman aikamme esinäytöksenä, vaikka kuvaileekin tämän hetkisen kulttuurimme rakentumista. Samalla kun lukijalle konkreettisesti osoitetaan ne palikat, joista hänen maailmansa on rakennettu, hänen on mahdollista todella oivaltaa, ei vain pinnallisesti tietää, että toisenlaiset palikat olisivat tuottaneet aivan toisenlaisen lopputuloksen. Geren ylevä tavoite onkin pelastaa nykyihminen postmodernin huomaamattomasta vankeudesta, joka vertautuu Matrixin lumetodellisuudessa elävien ihmisten tilanteeseen: kun tietokoneet ovat kaikkialla, ne muuttuvat näkymättömiksi ja luonnollisiksi.

Luonnollista järjestelmää ei voi kritisoida, mutta rakennettua järjestelmää voi. Siksi Gere haluaa kiskaista digitaalisen kulttuurin yltä sitä verhoavan taianomaisen lumouksen ja näyttää, miten uusi teknologia ja media ovat täysin kulttuurinsa tuotoksia ja siksi osa vallan, kontrollin ja hyväksikäytön koneistoa. Ja tosiaan, vaikka kuinka kuvittelin olevani teknologiaan ja sen historiaan tiedostavasti suhtautuva henkilö, Geren lukeminen paljasti itsessäni 1970-luvun lopulla syntyneelle tyypillisen näköharhan: vaikka digitaalinen teknologia onkin kyllästännyt koko aikuiselämäni, vaikka en ole koskaan tehnyt palkkatyötäni päivääkään ilman tietokoneohjelmien, internetin, sähköpostin, digitaalisen kuvankäsittelyn tai grafiikan, sähköisten tietokantojen tai julkaisujärjestelmien apua, tämä kaikki ei olekaan yhtään sen vanhempaa kuin minä itse, monissa tapauksissa paljon nuorempaakin.

Digitaalisen kulttuurimme häkellyttävästä nuoruudesta ja nopeasta voittokulusta tietäminen teoriassa on toista kuin sen tosiasian oivaltaminen, että oma tietokoneenkäyttöni on vain kukonaskeleen päässä vaikkapa kylmän sodan sotilaallisten tietokonehankkeiden vainoharhaisuudesta ja San Franciscon hippien teknologisesta utopismista. Geren mukaan nämä sekä taiteen avatgarde, postmoderni kriittinen teoria ja uuden aallon alakulttuurinen tyyli ovat niitä elementtejä, jotka nykyinen digitaalinen kulttuurimme on ottanut omakseen: "Vaikka niiden ominaispiirteet käyvätkin ajan myötä vaikeammin havaittaviksi, ne ovat läsnä meidän käyttäessämme ja ajatellessamme teknologioita (s. 201)."

Pari muotoseikkaa

Digitaalisessa kulttuurissa on pitkä aakkosellinen hakemisto, mutta ei kirjallisuusluettelo, mikä on sääli. Digitaalisen kulttuurin klassikot piiloutuvat nyt loppuviitteisiin. Suomenkielinen laitos on ulkonäöltään tyylikäs ja hillityn trendikäs, mitä nyt pehmeäpintainen kansi pakkaa nuhrautumaan Geren vauhdissa hikoavan lukijan käsissä. En ole lukenut *Digitaalista kulttuuria* alkukielellä, joten voin kommentoida käännöksen onnistuneisuutta vain luettavuuden näkökulmasta. Suurimmaksi osaksi teksti on mukavaa luettavaa ja tyyllillisesti hyvää suomea. Siksi muutamaan kohtaan jääneet kongruenssivirheet käyvätkin ikävästi minunlaiseni pilkunviilaajan silmään. Sisäinen kielipoliisinikaan ei silti voi estää minua toteamasta täydestä sydäimestä, että Geren kirjan julkaiseminen suomeksi oli hieno teko ja että sen lukeminen antaa taatusti oivan lisän kenen tahansa yleissivistykseen. Aivan välttämätöntä siihen tutustuminen on niille, jotka eivät ymmärrä, miksi akateemisissa piireissä höpistään niin paljon Turingin universaalikoneesta ja kyberneettisestä palautesilmukasta, mutta haluaisivat mielellään ymmärtää.

Kirjoittaja on filosofian maisteri, joka tekee väitöskirjaansa polkupyörän, gramofonin ja kameran suomalaisesta historiasta Turun yliopiston historian laitoksella.